

Чабан Наталя Іванівна,
кафедра мовної освіти,
Херсонський державний університет,
кандидат педагогічних наук, доцент

ВИВЧЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ СПАДЩИНИ МИКОЛИ ЧРНЯВСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

Розвиток сучасного суспільства характеризується інтенсивними інтегративними процесами у сфері професійної освіти. Тому в Україні набуває поширення процес залучення іноземних студентів до набуття вищої освіти у вітчизняних навчальних закладах. Головним засобом комунікації іноземних громадян у закладах професійної освіти виступає українська мова.

Теорією та методикою викладання української мови як іноземної (П.С. Вовк, Р.М. Кривко, Т.М. Крик, Н.О. Лисенко, В.В. Радченко, Э.І. Світлична, Т.П. Цапко) передбачено формування чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності студентів — слухання, говоріння, читання та письма. Для досягнення означених цілей перевага надається, по-перше, практичній орієнтації занять з використанням численних вправ у спілкуванні. По-друге, оволодіння мовленнєвою діяльністю вимагає створення комунікативної атмосфери, починаючи з повідомлення викладачем завдань і закінчуючи підсумком заняття. По-третє, акцент робиться на комплексному вивченні української мови у взаємозв'язку всіх її розділів — фонетичного, лексичного, граматичного. По-четверте, важливою ланкою у викладанні української мови студентам-іноземцям є використання на заняттях культурознавчого матеріалу, який дозволяє ознайомити юнаків та дівчат з українською культурою, творчістю, звичаями, традиціями тощо [1; 3].

Вивчення робіт О.В. Палки, І.Р. Процик, Б.М. Сокола, Н.І. Станкевич з питань викладання української мови показало, що досить ефективним способом залучення іноземних студентів до незнайомого культурного середовища є читання вдало підібраних текстів із художньої літератури. Спеціально підібрані літературні тексти створюють підґрунтя для реалізації основних задач навчання української мови

студентів-іноземців: підтримка і розширення інтересу до української мови, якою створена багатюща художня література; вивчення досягнень філологічної науки, передусім фонетики, стилістики і лінгвістики тексту; можливість оцінити художню своєрідність та милозвучність української мови; наближення до розуміння менталітету й духовних цінностей українців; залучення до мовної картини світу носіїв мови, яку вони вивчають.

На матеріалі цих досліджень розкрито особливості роботи з художнім текстом в аудиторії іноземних студентів на початковому етапі вивчення української мови. Фахівці підкреслюють пріоритетну роль фонетики у формуванні на цьому етапі усного українського мовлення студентів-іноземців. Оскільки в усному мовленні мовні значення виражаються за допомогою звуків, то важливою умовою оволодіння українською мовою є: опанування основ її фонетичної системи, усвідомлення фонетичних особливостей українського мовлення, розуміння його фонетичної (звукової) організації, милозвучності, естетичності звукового ладу [4-7].

Досвід навчання іноземних студентів фонетиці української мови, що викладається у Херсонському державному університеті, свідчить про ефективність використання на заняттях поетичних творів вітчизняних письменників. Яскравим прикладом таких творів може бути, зокрема, поезія М.Ф. Чернявського, значний період творчої діяльності якого пов'язаний з Херсонщиною. Письменник переїхав до Херсона 1903 року, де працював на різних посадах у губернському земстві до 1917 р. Він не залишився байдужим до культурного життя міста: приєднався до місцевого літературного гуртка, куди входили А. Грабенко, Л. Василевська (Дніпрова Чайка), Г. Коваленко-Коломацький; брав участь у створенні в місті автокефальної церкви; видав два літературні альманахи («З потоку життя», «Перша ластівка»); виступив одним з організаторів культурно-просвітницького товариства «Українська хата»; започаткував видання «Вісника товариства «Українська хата» в Херсоні».

Після Лютневої революції 1917 р. М. Чернявський викладав у навчальних закладах Херсона: учительській семінарії, комерційному училищі, сільськогосподарському та кооперативному технікумах, соціально-економічні та

технічній профшколах, Інституті народної освіти (згодом — Педагогічний інститут ім. Н.К. Крупської). Цей життєвий період був особливо плідним для письменника, лише у 1920 р. в Херсоні було видано поетичну збірку «Молодість» у трьох книгах, 3 прозові та 2 книги мемуарів [2].

Мова віршованих творів М.Ф. Чернявського відрізняється стильовою простотою та зрозумілістю, що відповідає вимогам мовної доступності для сприйняття художнього матеріалу і дозволяє співвіднести тексти з рівнем мовної компетенції іноземних студентів. Вірші письменника позначено тісним зв'язком із народним фольклором, їм притаманна образність, музикальність, пісенність, барвистість, легкий стиль віршування. Микола Чернявський розумів і підносив роль рідної мови, як «життя духовного основу», відзначав силу і красу рідного слова [8, 73]:

Ні, не умре ніколи мова,
Якою син співає твій,
Якою люд скликав Підкова,
Богдан славетний і Палій,
Якого Січ буйна пишала,
Якого наш Кобзар співав...

Необхідно підкреслити пізнавально-виховні цінності віршів М. Чернявського, які створено в руслі неоромантичних тенденцій. Поетичні твори письменника спроможні задовольнити інтерес іноземців до української цивілізації, оскільки знайомлять читача з українським суспільством, описують історичні події у розвитку української держави, розповідають про духовний світ української людини, розкривають український спосіб життя, зачіпають найважливіші проблеми моралі й гуманізму. Особливо це стосується історичної тематики, художнього зображення подій, присвячених минулому України: козаччині, хмельниччині, визвольній війні тощо. Це такі поетичні твори як «Козаки», «В огні повстання», «Кримські гості», «Скеля», «Батурицькі руїни», «Богданова інтродукція», «Богданова слава», «Князь Дорошенко» [2; 8].

Наведені характеристики роблять поетичні твори М. Чернявського

придатними для використання на заняттях з фонетики у процесі вивчення української мови іноземними студентами. Різноманітність конкретного змісту віршів сприяє активізації лексичного запасу іноземних читачів і розширенню їх мовленнєвої практики, а також створює текстову базу для різноманітних навчальних вправ.

У процесі навчання іноземних студентів фонетиці української мови нами запропоновано чотири групи навчальних завдань. Перша група завдань стосувалася читання художніх текстів, що сприяє формуванню фонетичної виразності мовлення іноземних студентів. Ритмізована мова віршів дає змогу відчутти звуковий склад строфи, легше запам'ятовувати нові слова й окремі звороти.

Відповідно до змісту курсу української мови для іноземних студентів тематика початкового фонетико-граматичного мінімуму супроводжується лексичними темами, що дозволяють швидше адаптуватись в іншомовному соціальному середовищі. Лексичні теми стосуються національних особливостей мови українського народу; знайомства, формул мовної поведінки; зовнішності, характеру, емоцій, почуттів людини; пір року, календаря, погоди, клімату; виміру часу, робочого дня та його розпорядку; навчальних закладів України, університету, бібліотеки, гуртожитку, подорожі містом; історії культури України. З урахуванням означеної тематики серед доступних для виразного читання віршів М.Ф. Чернявського відібрано такі, як «Рідний край», «Як гарно влітку на Вкраїні...», «Сніг падає з неба... Легкими листами...», «Розпустились верби...», «Весняний випал», «Гроза», «Степ», «Степ і степ, один без краю...», «Орел», «О, як хотів би я тебе вітати, море...», «Мов хвилі в морі, повлягались...», «На південь, до моря, я линув душею...», «В'ється чайка срібнокрила...», «Україні (Три сонети)», «Слов'янський заповіт», «Народ», «Учора день і день сьогодні» [8].

У процесі виразного читання віршів ставились вимоги чіткого вимовляння звуків, дотримання рухливості наголосу, акцентування на естетичності та милозвучності звукового ладу. Наприклад, студентам-іноземцям пропонувалось прочитати вірш «Рідний край» [8, 48]:

У всіх людей одна святиня,

куди не глянь, де не спитай,
рідніша їм своя пустиня,
аніж земний в чужині рай.
Їм красить все їх рідний край.
Нема без кореня рослини,
а нас, людей, без батьківщини.

Після цього зверталась увага на перші літери кожного рядка, які утворюють назву країни, де вони навчаються.

Друга група завдань практикувалась паралельно із першою і передбачала відтворення звукової форми окремих слів за їх графічною (літерною) моделлю з дотриманням орфоепічних норм. Щоб відтворити звукову форму, дивлячись на букви, якими слово написано, студенти змушені розрізняти звукову структуру слів. Оскільки у попередньому завданні вони чули й читали всі звуки в словах вірша, то в другому завданні приступали до аналізу звукового складу окремих слів. Ця робота супроводжувалась допомогою з боку викладача, який здійснював якісну характеристику звукового значення букв у кожному конкретному вияві складного звучання.

Зокрема, після прочитання вірша «Учора день і день сьогодні» [8, 94]:

Учора день і день сьогодні.
Учора — сонце і тепло,
На землю небо клало сходні
І весну нам по них вело.
Сьогодні — мряка, дощ і сльота,
В сирих домах лежить земля.
Неначе поминки скорбота
По щасті втраченім справля.

Необхідно було пояснити вимову наголошених і ненаголошених голосних звуків [o], [y], [a], [i], [e], [и], нескладового [Ў], приголосних звуків [б], [п], [в], [м], [ф] в кінці слова або складу у звуковій формі слів: учора, сьогодні, сонце, тепло, весну, вело, лежить, земля, неначе, поминки, скорбота, втраченім, справля.

У процесі виконання третьої групи завдань ставилась вимога переказу тексту вірша, насиченого порівняннями, метафорами, образними висловами. Так у згаданому вірші «Учора день і день сьогодні» студенти мушили після переказу пояснити метафори «На землю небо клало сходні І весну нам по них вело... В сирих домах лежить земля» і порівняння «Неначе поминки скорбота По щасті втрачені справля». Така робота сприяє засвоєнню прийомів посилення фонетичної виразності мовлення, набуттю умінь користуватися цими засобами виразності.

Четверту групу завдань присвячено звуковому аналізу усного висловлювання. Аналіз віршованих рядків здійснювався за певним порядком: досягнення правильного вимовляння звуків у словах; акцентуація кожного звуку в складних словах; називання послідовно звуків у словах і визначення їх кількості; характеристика кожного звуку (голосного, приголосного, голосного наголошеного — ненаголошеного, приголосного твердого — м'якого, парного — непарного, глухого — дзвінкого).

Виконуючи такий аналіз, студенти на прикладі тієї ж поезії «Учора день і день сьогодні», насамперед вимовляли слова: учора, сьогодні, сонце, тепло, весну, вело, лежить, земля, неначе, поминки, скорбота, втрачені, справля. Вслухалися у вимову і називали послідовно звуки, що входять до їх складу, потім характеризували голосні (наголошений чи ненаголошений), приголосні (м'який чи твердий, дзвінкий чи глухий). Особлива увага зверталась на вимову неприємного для слуху скупчення звуків, наприклад невдалому збігові приголосних у звукосполученнях «в сирих, втрачені справля». Аналізувалося також чергування у // в, і // й, з // зі // із // ізо, -ся // -сь.

У процесі такого аналізу створювались сприятливі можливості для пізнання звукового розмаїття української мови, її багатства, що за умови вмілого використання рими у поетичних творах досягає надзвичайно сильних евфонічних ефектів.

За результатами написання статті можна зробити такі висновки:

1. Педагогічною теорією та практикою доведено важливість фонетичної підготовки у формуванні в іноземних студентів умінь читати, говорити й писати

українською мовою. Встановлено, що опануванню основ фонетичної системи значною мірою сприяє використання поетичних текстів. Спеціально дібрані вірші створюють підґрунтя для розуміння іноземними студентами звукової організації, милозвучності, естетичного звукового ладу української мови, розширюють можливості користуватися мовними формами в певному соціолінгвістичному контексті.

2. Результати вивчення творчості М.Ф. Чернявського виявили спроможність його поезій задовольнити інтерес іноземців до української культури, оскільки знайомлять читача з історією та традиціями української держави, розповідають про духовний світ української людини, зачіпають найважливіші проблеми моралі й гуманізму. Поезія М.Ф. Чернявського вирізняється нескладним для сприйняття стилем віршування та особливою милозвучністю, що робить її придатною для використання на заняттях з фонетики у процесі вивчення української мови іноземними студентами.

3. Досвід навчання іноземних студентів фонетиці української мови у Херсонському державному університеті довів ефективність використання поетичних творів М.Ф. Чернявського послідовно у чотирьох групах навчальних завдань. побудованих на основі читання віршів, відтворення звукової форми окремих слів з наступним аналізом їх звукового складу, переказу текстів віршів та виявлення в них порівнянь, метафор, образних висловів, а також аналізу віршованих рядків за певним порядком з метою пізнання звукового розмаїття української мови, її багатства, фонетичних особливостей поетичної рими.

Література:

1. Вовк П.С. Українська мова для іноземних студентів: Навч. посіб. / П.С. Вовк, В.В. Радченко, Т.М. Крик. — К.: Вища шк., 2007. — 215 с.
2. Голобородько Я.Ю. Духовні пріоритети Миколи Чернявського // Хронологія слова: письменники українського півдня / Я. Голобородько. — Херсон, 2001. — С. 27-57.
3. Лисенко Н.О. Українська мова для іноземних студентів: Навч. посіб. / Н.О. Лисенко, Р.М. Кривко, Є.І. Світлична, Т.П. Цапко. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 240 с.
4. Палка О.В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики: дис... канд. пед.

наук: 13.00.04 / Олександра Володимирівна Палка; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. — К., 2003. — 234 с.

5. Процик І. Художні твори як навчальні тексти для читання на заняттях із чужоземцями та система вправ для навчання читання як виду мовленнєвої діяльності (на матеріалі новели «Дитинство» з роману Юрія Яновського «Вершники») / Ірина Процик // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць. — Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Вип. 5.— С. 61-70.
6. Сокіл Б. До питання відбору навчального матеріалу для студентів-чужоземців на основному етапі навчання/ Богдан Сокіл // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць. — Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. — Вип. 4. — С.145-148.
7. Станкевич Н. Навчально-мовленнєва ситуація у діалогічному мовленні: стратегія моделювання / Ніна Станкевич // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць. — Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. — Вип. 5. — С. 53-60.
8. Чернявський М. Поезії / Упоряд., вступ. ст., приміт. О.Бабишкіна. — К.: Рад. письменник, 1959. — 477 с.